
АФАНАСЬЄВА Т.О.,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
освіти та психології,
КЗ «Запорізький обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти» ЗОР,
м. Запоріжжя, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

The article describes the technology of psychological and pedagogical support for the professional development of teachers. Also identifies the main principles on the basis of which a model of professional development and the technology of its support were developed. The levels, components and forms of psychological and pedagogical support have been determined. The stages of the experimental study of the effectiveness of the technology of psychological and pedagogical support are described: ascertaining, formative, control. The analysis of a sample of respondents is carried out, the results of a pilot study are presented. The formative stage of the experiment is described in detail at which in the system of continuing education of teachers, such forms of professional development as: distance courses of in-depth study of psychology for preschool teachers, primary school teachers, middle and senior-school teachers, trainings, seminars, workshops, master classes were used. Also presented the results of an empirical study of the effectiveness of the implementation of the technology of psychological and pedagogical support in the system of continuous education.

Key words: professional development, professional activity, psychological and pedagogical support, teacher, continuous education system.

У статті описана технологія психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників, визначені основні ключові засади на яких розроблялася модель професійного розвитку та технологія його супроводу. Визначені

основні засади розробки технології, принципи, рівні, компоненти і форми роботи. Описані етапи експериментального дослідження визначення ефективності технології психолого-педагогічного супроводу: констатуючий, формуючий, контрольний. Здійснено аналіз вибірки респондентів, презентовані результати пілотного дослідження. Представлені результати емпіричного дослідження ефективності впровадження технології психолого-педагогічного супроводу в систему неперервної освіти.

Ключові слова: професійний розвиток, професійна діяльність, психолого-педагогічний супровід, педагогічний працівник, система неперервної освіти.

В статтю описана технологія психолого-педагогічного супроводження професійного розвитку педагогічних співробітників, визначені основні ключові принципи на основі яких розроблялась модель професійного розвитку і технологія його супроводження. Визначені рівні, компоненти і форми психолого-педагогічного супроводження. Описані етапи експериментального дослідження ефективності технології психолого-педагогічного супроводження: констатуючий, формуючий, контрольний. Проведен аналіз вибірки респондентів, представлені результати пілотного дослідження. Детально описано формуючий етап експерименту на якому в системі неперервного освіти педагогічних працівників використовувалися такі форми професійного розвитку як: дистанційні курси поглибленого вивчення психології для педагогів дошкільної освіти, учителів початкових класів, учителів середнього і старшого зв'язу, тренінги, семінари, воркшопи, майстер-класи. Також представлені результати емпіричного дослідження ефективності впровадження технології психолого-педагогічного супроводження в систему неперервної освіти.

Ключевые слова: професійне розвиток, професійна діяльність, психолого-педагогічне супроводження, педагогічний працівник, система неперервної освіти.

Постановка проблеми. На сьогодні, професійний розвиток педагогічних працівників є необхідною і обов'язковою умовою вдосконалення системи неперервної освіти. Тому професійний розвиток педагогічного працівника можливий лише завдяки впровадженню технології психолого-педагогічного супроводу. Необхідність її впровадження в систему неперервної освіти обумовлено, з одного боку, змінами, що відбуваються в освіті, з іншого - індивідуалізацією освіти, яка передбачає створення реальних умов для побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям дослідження питання психолого-педагогічного супроводу стали наукові праці в яких супровід розглядається як система професійної діяльності психолога (Р. Бітянова Р. Овчарова та ін.); як різновид навчання (Л. Божович, О. Газман, Н. Крилова, Г. Мітіна); як сприяння в процесі розвитку (О. Асмолов, А. Мудрік, В. Слободчиков).

Мета статті. Метою статті є розробка та апробація технології психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. В науково-дослідній лабораторії «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти» на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР м. Запоріжжя була розроблена технологія психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічного працівника.

Ключовими засадами при розробці технології стали: суголосність із професійним стандартом педагогічних працівників, орієнтованість на безперервний професійний розвиток, відповідність Концепції НУШ, гнучкість у застосуванні, андрогогічний і компетентнісний підходи.

При розробці технології враховувалися основні принципи: 1) цілеспрямованості – полягає у підпорядкованості меті, її усвідомленню і прийняттю суб'єктами психологічного супроводу власної діяльності; 2) активності й самостійності, що передбачає спрямованість інтересів, мотивів і зусиль особистості на самопізнання, розвиток професійної компетентності; 3) комплексності, системності і систематичності, який передбачає єдність поставлених цілей, завдань і результату, забезпечує розуміння того, що одноразове дослідження не дає повного уявлення щодо формування професійної компетентності, його необхідно проводити враховуючи зміст різних етапів професіогенезу; 4) безперервності, що забезпечує постійну взаємодію суб'єктів супроводу в системній неперервній освіті; 5) відкритості, тобто готовності до встановлення стосунків і зв'язків з різними суб'єктами навчально-професійної діяльності; 6) коректності, що припускає опору на професійну етику, такт,

толерантність; 7) єдності діагностики і корекції, що забезпечує єдність діагностичної та розвивальної складової психологічного супроводу, передбачає обов'язковість вивчення професійної компетентності у динаміці.

Організація психологічного супроводу здійснюється на двох рівнях – теоретичному і емпіричному. Теоретичний рівень забезпечує безперервність, системність, цілісність процесу психологічного супроводу за допомогою моделі професійного розвитку педагогічного працівника. Емпіричний рівень передбачає системну організацію психологічного супроводу усередині кожного етапу професійного розвитку педагогічного працівника: цільову спрямованість, зміст супроводу, психолого-педагогічні умови, проміжні й кінцеві результати.

В основу розробки технології психолого-педагогічного супроводу була закладена модель професійного розвитку, яка складається з когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісного компонентів. Когнітивний компонент відображає сукупність предметних та мультидисциплінарних знань педагога, їх розуміння та вміння оперувати ними у навчальній діяльності а також пізнавальна діяльність педагога на різних стадіях саморозвитку: оцінка своїх ситуативних, пізнавальних і сутнісних можливостей. Цей компонент охоплює такі знання:

- методологічні (знання сутності професійної діяльності та специфіки її реалізації в сучасних умовах реформування освіти в Україні);
- теоретичні (знання цілей, змісту, форм і методів професійної діяльності);
- методичні (знання особливостей методики організації особистісно-орієнтованого процесу та педагогічних виховних і навчальних технологій).

Операційно-діяльнісний компонент представлений професійними вміннями педагога, володінням навичками організації навчальної взаємодії задля реалізації цілей і завдань навчання; вміння добирати певні методи, прийоми, технології та організаційні форми навчання, які відповідають цілям і призводять до очікуваних результатів.

Особистісний компонент включає професійно-важливі якості педагога, що відображені в психологічній структурі особистості, найбільш важливими з яких є: ціннісні орієнтації, образ-Я, ідеали, рівень домагань, самооцінка і самоконтроль [5].

Формування та розвиток цих компонентів можливий тільки на засадах компетентнісного підходу. Оскільки компетентність визначається динамічною комбінацією знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4].

Відповідно базові компоненти моделі професійного розвитку педагогічного працівника, змістовно розкриваються через формування чотирьох основних складових його загальної професійної компетентності.

Предметно-педагогічна компетентність в галузі дисципліни, яку викладає педагог, передбачає також володіння міжпредметними і/або мультидисциплінарними знаннями, теорією і методикою викладання предмету та сформованою дигітальною компетентністю.

Управлінсько-організаційна компетентність розглядається як інтегральна здатність особистості успішно організовувати свою професійну діяльність та проєктувати свій професійний розвиток з поетапним ускладненням завдань і зростанням рівня досягнень.

Психологічна компетентність включає поінформованість педагогічного працівника у віковій, соціальній, педагогічній та інших галузях психологічної науки; здатність використовувати ці знання у професійній діяльності, вирішувати навчальні та виховні завдання на підґрунті психологічної обізнаності; розвивати педагогічну майстерність на основі гуманістичного підходу тощо.

Метакогнітивна компетентність характеризується метакогнітивною обізнаністю педагогічного працівника (уявлення про власні інтелектуальні ресурси), активністю (спрямованістю когнітивної діяльності) та усвідомленістю (регуляцією когнітивної активності).

Отже, професійний розвиток педагогічного працівника відбувається на «перетині» основних базових компонентів та професійних компетентностей [5].

Для експериментального дослідження ефективності технології психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічного працівника науково-дослідною лабораторією «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти» на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР м. Запоріжжя було створено шість груп: три експериментальні групи (ЕГ1, ЕГ2, ЕГ3) (150 педагогічних працівників), в яких були впроваджені усі супроводжувальні заходи, і три контрольні групи (КГ 1, КГ 2, КГ 3) (162 педагогічних працівників). У вибірку увійшли 36% педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, 64% педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти; з них 60% - спеціалісти вищої категорії, 15% - спеціалісти другої категорії, 13% - спеціалісти першої категорії, 4% - викладачі-спеціалісти, 4% - старші викладачі, 4% - викладачі-методисти. Серед них 4% має стаж педагогічної діяльності 0-3 роки; 13% - 4-10 років; 22% - 11-20 років; 61% - понад 20 років. За віком вибірку склали педагогічні працівники у такому розподілі: 18-25 (11%), 26-44 (20%), 45-59 (41%), 60-74 (23%), 75-90 (5%).

Експериментальна робота здійснювалась протягом 2015-2020 років. У дослідженні взяли участь 312 педагогічних працівників закладів освіти

Запорізької області.

Оскільки професійний розвиток є тривалим процесом і готовність до професійної діяльності формується протягом тривалого часу, то за короткий термін дослідити це явище неможливо. Отже, психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічного працівника повинен бути тривалим. Відтак, постає необхідність здійснити лонгітудне дослідження.

Експериментальне дослідження здійснювалося у три етапи: перший констатуючий (2015-2016 р.), другий формувальний (2016-2019 р.), третій контрольний (2019-2020 р.).

На констатуючому та контрольному етапах було використано комплекс діагностичних методів, що ґрунтується на двох методологічних принципах: 1) суб'єктивному, який полягає у вивченні професійного розвитку педагогічних працівників на основі самопізнання; 2) об'єктивного, який передбачає вивчення ознак професійного розвитку спостерігачем.

Вибір методів емпіричного дослідження професійного розвитку педагогічних працівників здійснювався відповідно до компонентів професійного розвитку педагогічних працівників. А саме, для визначення когнітивного компоненту використовувалися тести досягнень. Для дослідження операційно-діяльнісного компоненту використовувалися: опитувальник поведінки і переживання пов'язані з роботою (AVEM) [4]; лист самоаналізу власної професійної діяльності педагогічних працівників; опитування; спостереження. При визначенні особистісного компоненту (професійно-важливі якості; мотиваційно-ціннісні орієнтації) біли використані: опитувальник особистісної орієнтації (Personal Orientation Inventory) Е. Шострома [6]; методика діагностики рефлексивності (А. Карпов) [2]; опитувальник поведінки і переживання пов'язані з роботою (AVEM) [4]; оцінка рівня комунікабельності (тест В. Ф. Ряховського) [1].

На формуючому етапі була впроваджена технологія психолого-педагогічного супроводу педагогічних працівників, яка спрямована на підвищення рівня професійного розвитку. Для ефективної реалізації зазначеної технології використовувалися такі методи (рис.1): дистанційні курси (дистанційний курс з поглибленого вивчення психології для педагогів дошкільної освіти; дистанційний курс з поглибленого вивчення психології для вчителів початкових класів; дистанційний курс з поглибленого вивчення психології для вчителів середньої та старшої ланки, 2017 р.) тренінги (Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти (20-21 грудня 2017 р.); Професійний супровід саморозвитку педагогічного працівника (10-11 травня 2018 р., 25-26 червня 2018 р., 06 березня 2019 р.); Організація супроводу професійного розвитку педагогічного працівника навчального закладу (підготовка менторів/тьюторів) (18-19 жовтня 2018 р.);

семінари (Психологічна компетентність вчителя у вирішенні конфліктних ситуацій (9 лютого 2016 р., 24 лютого 2016 р.); Профілактика синдрому професійного вигорання педагогів (16 березня 2016 р.); Професійний саморозвиток педагога (28 квітня 2016 р.); Світ дитинства: збереження дитячої субкультури та якість освіти» (за формою проведення – «Літня школа для дорослих») (13-17 червня 2016 р.); Особливості мотивації педагогічних працівників до професійного розвитку (9 березня 2017 р.); Організація супроводу професійного розвитку педагогічного працівника навчального закладу (підготовка менторів/тьюторів) (17 вересня 2018 р.), воркшоп (Воркшоп «Проектування професійного розвитку педагогічних працівників як ключова складова організаційно-управлінської компетентності керівника освітнього закладу» (16 травня 2017 р. м. Запоріжжя; 16 березня 2018 м. Київ)), майстер-класи (Веб-презентація «Сучасні можливості неформального дистанційного навчання (22 квітня 2016 р.); Майстер-клас «Використання арт-терапевтичних технологій в освітній практиці» (22 квітня 2016 р.); Майстер-клас «Психологічний театр як метод розвитку професійної компетентності психолога» (22 квітня 2016 р.)), круглий стіл (Проблема мотивації фахівця до професійного розвитку: пошуки та перспективи (18-19 жовтня 2016 р.), мозкові штурми (On-line Мозковий штурм на тему: «Мотивація як важливий чинник неперервного професійного розвитку педагогічного працівника» (13 травня 2020 р.); On-line мозковий штурм на тему: «Психолого-педагогічний та орга-

Рис. 1. Методи психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників в системі неперервної освіти

Таблиця 1. Показники динаміки професійного розвитку педагогічних працівників за результатами впровадження психолого-педагогічного супроводу

Група	Коефіцієнт професійного педагогічних працівників							
	Коефіцієнт когнітивного компоненту		Коефіцієнт операційно-діяльнісного компоненту		Коефіцієнт особистісного компоненту		Загальний коефіцієнт професійного розвитку педагогічних працівників	
	Констат. зріз	Контр. зріз	Констат. зріз	Контр. зріз	Констат. зріз	Контр. зріз	Констат. зріз	Контр. зріз
КГ1	0,29	0,31	0,26	0,28	0,35	0,38	0,3	0,32
КГ2	0,31	0,33	0,28	0,25	0,33	0,34	0,31	0,3
КГ3	0,26	0,28	0,27	0,3	0,35	0,37	0,29	0,31
ЕГ1	0,31	0,67	0,29	0,66	0,31	0,64	0,3	0,65
ЕГ2	0,3	0,7	0,28	0,72	0,34	0,7	0,33	0,71
ЕГ3	0,29	0,58	0,31	0,54	0,3	0,5	0,3	0,54

нізаційний супровід професійного розвитку педагогічних працівників в умовах карантину» (10 вересня 2020 р.)).

На констатуючому етапі експерименту при інтерпретації результатів було визначено середній бал по кожній зі шкал і узагальнено показники згідно критеріям професійного розвитку педагогічних працівників шляхом зведення їх до загального показника. В результаті аналізу отриманих даних спостерігається значна динаміку в експериментальних групах (ЕГ1 від 0,30 до 0,65; ЕГ2 від 0,33 до 0,71; ЕГ3 від 0,30 до 0,54). Отримані дані свідчать про зростання рівня професійного розвитку та удосконалення професійних компетентностей на когнітивному, операційно-діяльнісному, особистісному (мотиваційному) рівнях.

Оцінюючи ефективність представленої технології психолого-педагогічного супроводу педагогічних працівників, прослідкуємо в узагальненому вигляді динаміку професійного розвитку педагогічних працівників як в контрольній, так і в експериментальній групах (табл. 1).

Якщо K знаходиться між 0 та 0,32, то рівень професійного розвитку у педагогічних працівників є низьким. При K , який перебуває між 0,33 та 0,66, цей рівень вважається середнім. K , який знаходиться між 0,67 та 1,0 є високим.

Порівняння коефіцієнтів професійного розвитку педагогічних працівників експериментальних груп до і після впровадження формувальних заходів висвітлює позитивну динаміку: з 0,30 до 0,65 в ЕГ1 та з 0,30 до 0,549 в ЕГ3, тобто з низького до середнього рівня, з 0,33 до 0,71 в ЕГ2, тобто з середнього до високого рівня (рис. 2).

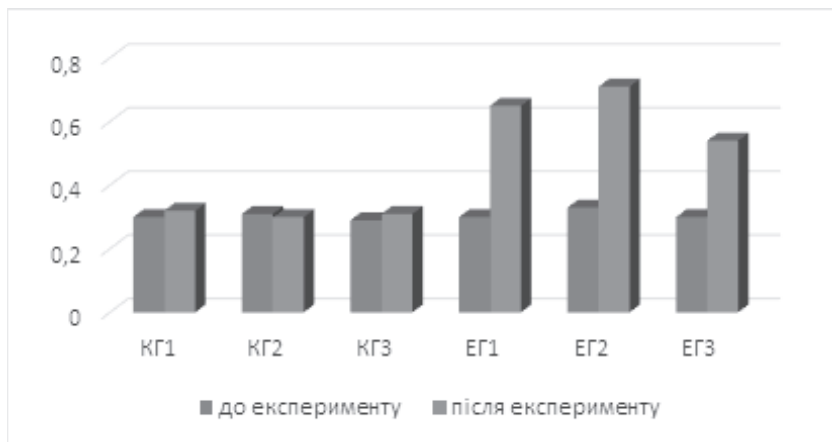

Рис. 2. Динаміка рівнів професійного розвитку педагогічних працівників контрольної і експериментальних груп до початку і після формувального експерименту

Висновки і пропозиції. Отримана статистично значуща різниця коефіцієнтів професійного розвитку педагогічних працівників експериментальних груп до та після впровадження технології психолого-педагогічного супроводу свідчить про її ефективність та доцільність подальшого впровадження в систему неперервної освіти. Підтвердженням ефективності психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників в системі неперервної освіти є сприяння повноцінному професійному розвитку педагогів та їх адаптації до нових освітніх вимог; забезпечення умов для формування мотивації у педагогічних працівників до самоосвіти і саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації; формування стійкої потреби у психологічних знаннях і розвитку вмінь їх застосовувати на практиці; формування компетентності щодо застосування особистісно-орієнтованих технологій у педагогічній взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Карелин А. А.. Большая энциклопедия психологических тестов / А. А. Карелин М., 2007. 416 с.
2. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов.– М.: Ин-т пси-хол. РАН, 2004. – 422 с.
3. Климчук В.О. Математичні методи у психології / В.О. Климчук. К. : Освіта України, 2009. С. 83-106.

4. Опросник поведения и переживания, связанного с работой / [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://sites.google.com/site/test300m/avem>
5. Психолого-педагогічні засади формування готовності педагогічних працівників до професійної сертифікації / Т.О. Афанасьєва, Ю.М. Чемодурова, Ю.М. Байєр, О.А. Берегова / «ScienceRise». Pedagogical Education – 2017. – № 10 (18). – Режим доступу : http://journals.urau.ua/sr_edu/issue/view/6792
6. Шостром Э., Браммер Л. Терапевтическая психология. Основы консультирования и психотерапии; пер. с англ. В. Абабкова, В. Гаврилова. – СПб. : Сова; М. : Эксмо, 2002. 624 с.

Transliteration of References:

1. Karelin A. A.. Bol'shaya enciklopediya psihologicheskikh testov / A. A. Karelin M., 2007. 416 s.
2. Karpov A.V. Psihologiya refleksivnih mekhanizmov deyatel'nosti / A. V. Karpov.– M.: In-t psi-hol. RAN, 2004. – 422 s.
3. Klimchuk V.O. Matematichni metodi u psihologii / V.O. Klimchuk. K. : Osvita Ukraini, 2009. S. 83-106.
4. Опросник povedeniya i perezhivaniya, svyazannogo s rabotoj / [Elektronnyj resurs]. Rezhim dostupa : <https://sites.google.com/site/test300m/avem>
5. Psihologo-pedagogichni zasadi formuvannya gotovnosti pedagogichnih pracivnikov do profesijnoi sertifikacii / T.O. Afanas'eva, YU.M. SChemodurova, YU.M. Bajer, O.A. Bereгова / «ScienceRise». Pedagogical Education – 2017. – № 10 (18). – Rezhim dostupu : http://journals.urau.ua/sr_edu/issue/view/6792
6. Shostrom E., Brammer L. Terapevticheskaya psihologiya. Osnovy konsul'tirovaniya i psihoterapii; per. s angl. V. Ababkova, V. Gavrilova. – SPb. : Sovia; M. : Eksmo, 2002. 624 s.

AFANASIEVA T.O.,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management of Education and Psychology, KZ «Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» ZOR, Zaporizhzhya, Ukraine
E-mail: afanasievata@ukr.net

TECHNOLOGY OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS AS AN EFFECTIVE TOOL OF THE MODERN EDUCATION